

Líon an Dúlra

Eagrán 35 Earrach 2021

San eagrán seo ...

Leathanach an
Eagarthóra

I bhfolach os comhair do
dhá shúl!

Foraoiseacha Mílaoise an
Phobail

An Crann lúir

Sa tóir ar na bóíní Dé!

Gill Weyman –
Suirbhé Uile-Éireann
na mBóíní Dé

Dathaigh Leat:
Carbhán Camall

An Rás chun Laghdú,
Athúsáid agus
Athchúrsáil a dhéanamh

Gníomhaíocht:
Conas ulchabhán a
dhéanamh as cairtchlár

An Saol Mórthimpeall
Orainn

Leathanach Spraoi

Cuardach Focal

Dialann Dúlra

Foclóirín

Bóíní Dé Breáthá

Íomhá le caoinhead Robbie Murphy

Ionad Cuairteoirí Charn Uí Néid

Chuamar ar thuras teaghlaigh anuraidh agus thugamar cuairt ar Charn Uí Néid. Bhí tamall fada ann ó thug mé féin cuairt ar an áit. Ní raibh mé ann ó oscláodh an droichead coisithe¹ nua in 2011. Tá cáil ar leith ar an droichead sin. Gabhann sé trasna an altáin² idir an mhórthír³ agus an charraig ollmhór ar a bhfuil Stáisiún Comharthaíochta⁴ Charn Uí Néid.

Cé gur airigh mé go raibh an droichead an-sábháilte agus daingean⁵ agus mé ag siúl air, níl aon acmhainn agamsa ar an airde⁶. Mar sin, shiúl mé féin go mall réidh i lár an droichid gan féachaint ar cheachtar taobh agus d'éirigh liom siúl thairis! Ní hamhán gur láthair fhíorálainn é Carn Uí Néid ach is é an pointe is faide siar ó dheas ar mhórthír na hÉireann⁷ é. Agus tú i do sheasamh ansin bíonn radharc álainn agat ar an gcósta creagach agus ar fhairsinge na farraige⁸.

Bhíomar ag súil go bhfeicfimis míol mór⁹ ag snámh thar bráid san fharraige ach ní raibh an aimsir thar mholadh beirte¹⁰ an lá sin, faraor. Ba bhreá linn radharc a fháil ar Charraig Aonair chomh maith mar ní féidir linn í a fheiceáil ó Inis Arcáin¹¹ toisc go mbíonn sí ceilte ag Cléire¹². Ach de bharr nach raibh an aimsir go maith bhí orainn Carraig Aonair¹³ a shamhlú¹⁴. Mar sin féin, thaitin an turas go Carn Uí Néid go mór linn.

Is é Cionn Mhálanna¹⁵, i gCo. Dhún na nGall, an ceann tire is faide ó thuaidh in Éirinn¹⁶. Aistear 600 km, nó mar sin, a bheadh i gceist idir Cionn Mhálanna agus Carn Uí Néid. Agus tú ag tiománt amach ar leithinis¹⁷ Charn Uí Néid, is féidir na sceitimíni a bheadh ar dhuine agus é ag teacht chuig deireadh an aistír fhada sin a shamhlú. Turas iontach é!

Rinneamar agallamh le Sinéad, mac léinn ollscoile, a bhí ag obair sa Stáisiún Comharthaíochta cúpla bliain ó shin. Dá mba mhaith leat a thuilleadh a léamh faoi tá sé ar fáil anseo: <https://www.forasnagaeilge.ie/wp-content/uploads/2017/04/L%C3%ADon-an-D%C3%BAlra-Earrach-2017.pdf>

A léitheoir dhil,
Fáilte chuig Eagrán an
Earraigh de Lón an
Dúlra. Mar is gnách tá
sé lán le firicí spéisiúla
spráíula faoin dúlra anseo in Éirinn
agus thar lear, agus tá neart cluichí
agus gníomhaíochtaí ann freisin. Tá
súil againn go mbainfidh sibh sult as!
Susan

R-phost: editor@naturesweb.ie

Láithreán Gréasáin:

www.naturesweb.ie

Eagarthóir:

Susan Murphy Wickens

Leagan Amach agus Dearadh:

Susan Murphy Wickens

Granghraif agus Fáisc-ealaín:

Cóipcheart © 2020 Stáisiún Mara
Inis Arcáin agus a chuid ceadúnóirí.
Gach ceart ar cosaint.

Comhfheagraí Eachtrach: Michael Ludwig

Leagan Gaeilge: © Foras na Gaeilge
2021

© Stáisiún Mara Inis Arcáin 2020

Pancóga Saillte le Bradán Deataithe¹ agus Crème Fraîche

An Modh:

Na Comhbáhair:

- 100 g de phlúr bán
- Pinse salainn
- 1 ubh
- 300 ml de bhainne
- 1 spúnóg bhoird d'im leáite nó d'ola lus na gréine²

Riar:

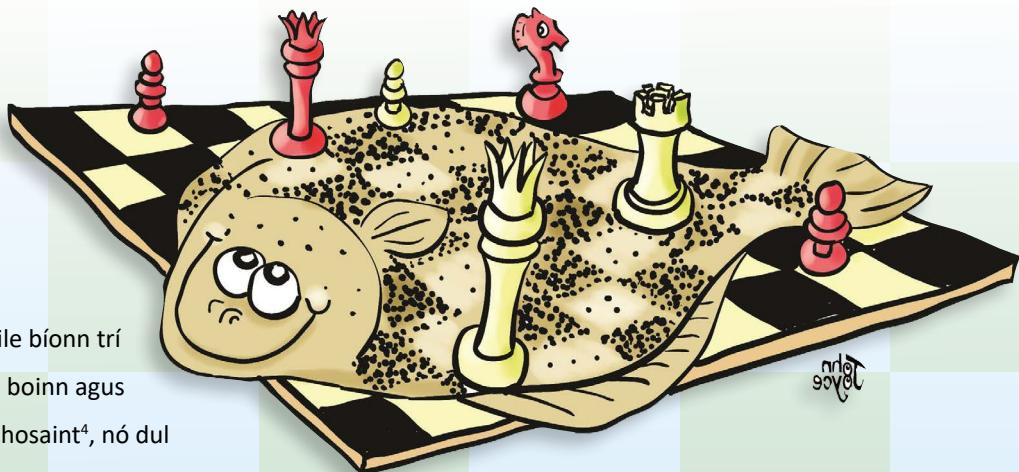
- Bradán deataithe
- Crème fraîche
- Sailéad Glas

1. Criathraigh an plúr³ agus an salann isteach i mbabhla measctha⁴ agus déan log sa lár⁵.
2. Bris an ubh isteach sa log. Cuir an t-im leáite nó an ola agus a leath den bhainne isteach sa bhabhla ansin.
3. Déan an meascán a chorrái go leanúnach le spúnóg adhmaid chun an plúr a tharraingt isteach sa leacht⁶ de réir a chéile go dtí go mbíonn an plúr go léir measctha isteach. Ansin buail an meascán⁷ go maith chun fuidreamh mín⁸ a dhéanamh.
4. Measc an leath eile den bhainne isteach san fhuidreamh. In áit an meascadh a dhéanamh de límh, is féidir na comhbáhair go léir a mheascadh le chéile ar feadh 1 nómád i gcumascóir nó i bpróiseálaí bia⁹.
5. Fág an fuidreamh ar feadh tuairim is 30 nómád agus measc arís é sula n-úsáideann tú é.
6. Chun na pancóga a dhéanamh, téigh friochtán¹⁰
7. Cuir beagán ola ar an bhfriochtán. Úsáid liach¹¹ chun dóthain fuidrimh a chur isteach chun bun an fhriochtán a chlúdach (tuairim is 2 sp. bhoird). Déan an friochtán a chlaonadh¹² chun an meascán a scaipeadh go cothrom ar fud bhun an fhriochtán.
8. Cócaráil an fuidreamh ar theas measartha¹³ ar feadh 1-2 nómád nó go dtí go dtosaíonn barr an fuidrimh ag triomú agus go mbíonn dath donn ag teacht ar an imeall.
9. Tiontaigh an phancóga sa fhriochtán le scian phailéid¹⁴ nó le spadal éisc¹⁵ agus cócaráil an taobh eile.
10. Cuir an phancóga ar phláta agus cuir bradán deataithe léi mar aon le cúpla spúnóg den crème fraîche. Blaistigh ansin fí¹⁶ le piobar dubh. Cuir sailéad glas ar an taobh.

I bhfolach os comhair do dhá shúl!

Pictiúr le caoinhead John Joyce

Nuar a ionsaíonn creachadóir¹ ainmhí eile bíonn trí rogha ag a chreach – é a thabhairt do na boinn agus éalú², an fód a sheasamh³ agus é féin a chosaint⁴, nó dul i bhfolach⁵!

Maidir leis an iasc, is féidir le tuinnín⁶, maicréil⁷ agus éisc eile atá ábalta snámh go tapa, sciurd snámha a thabhairt⁸ agus éalú leo go tapa tríd an uisce. Dá dtabharfadh creachadóir mí-ámharach⁹ faoi shiorc seans go mbainfí plaic as an gcreachadóir é féin! Ach cad faoi na héisc nach bhfuil chomh tapa le tuinnín nó chomh fiaclich fíochmhar¹⁰ leis an siorc? Múineann gá seift¹¹ agus tá roinnt iasc an-seiftiúil¹² go deo nuair a bhíonn orthu dul i bhfolach! Tá ainmhithe áirithe farraige ábalta dath a gegraicinn a athrú chun go mbíonn sé ag teacht le dath an ghainimh nó dath na gcloch timpeall orthu ar an ngrinneall¹³. Bíonn siad in ann dul i bhfolach ar an dóigh sin. Duaithníocht¹⁴ a thugtar ar a leithéid.

Tá an leathóg¹⁵ ábalta aithris a dhéanamh¹⁶ ar na cearnóga dubh agus bán ar chlár fichille¹⁷, fiú. Is féidir léi patrún an chláir a chur ar a craiceann féin, abair duaithníocht! Cleas eile a bhíonn ag an leathóg ná dul i bhfolach faoin ngaineamh. Úsáideann sí na heiti¹⁸ chun an gaineamh atá thart timpeall uirthi a shuattheadh¹⁹ ionas go gclúdaíonn sé a corp nuair a shocraíonn sé arís. Ní bhíonn ach a súile, a geolbhaigh²⁰ agus a béal ag gobadh tríd²¹ an ngaineamh agus fiú amháin ansin, ní mór féachaint go grinn²² chun iad a fheiceáil.

Flúirse leathóg

Bíonn an-tóir ar an leathóg¹ nó is iasc an-bhlasta í. Roimh an mBreatimeacht² ba sa Mhuir Thuaidh³ agus i Muir Éireann⁴ a ghabháil 75% de ghabháil iomlán na hEorpa⁵.

Déantar monatóireacht ar stoic éisc go rialta⁶ chun a chinntíú nach ndéantar ró-iascaireacht⁷ ar speiceas ar bith. In ainneoin⁸ go mbíonn an-tóir ar an leathóg is cosúil nach bhfuil aon bhaol ann faoi láthair go n-ídeofar na stoic⁹. Moladh go bhféadfaí 162,000 tonna leathóg a ghabháil sa Mhuir Thuaidh i mbliana gan aon dochar a dhéanamh do na stoic.

Naomh Pádraig agus an Leathóg

Tá cuma ait ar chloigeann na leathóige, tá cor ina béal¹ amhail is dá mbeadh straois² uirthi agus is ar thaobh amháin dá cloigeann atá an dá shúil. Cuireann sé sin ar a cumas luí ar a taobh agus féachaint in airde lena dhá súil.

De réir an tseanchais³ ba é Naomh Pádraig a d'fhág an cló⁴ sin ar an leathóg. Deir an scéal go raibh Naomh Pádraig amuigh ag siúl lá agus go bhfaca an leathóg é. Nuair a bhí Naomh Pádraig ag gabháil thar bráid chas an leathóg a cloigeann, chuir cor ina béal agus thosaigh sí ag magadh faoi⁵. Nuair a chuala Naomh Pádraig an leathóg ag magadh faoi ní mó ná sásta a bhí sé⁶. Dúirt sé go bhfanfadh an leathóg sa riocht cam sin go deo⁷, sin é faoi deara an dá shúil a bheith ar thaobh amháin dá cloigeann agus cor a bheith ina béal.

Is deas an scéal é, ach i ndáiríre, nuair a thagann leathóg óg amach as an ubh bíonn na súile ar an dá thaobh den chloiginn, mar is gnách. Ní go dtí go mbíonn an leathóg thart ar 40 lá d'aois a bhogann súil amháin díobh go dtí an taobh céanna leis an tsúil eile.

Foraoiseacha Mílaoise an Phobail

Fadó, bhí thart ar 80% d'oileán na hÉireann clúdaithe le foraoisí. Crainn dhúchasacha¹ éagsúla a d'fhás sna foiraoisí sin; an dair², an fhuinseog³, an péine Albanach⁴, an t-iúr⁵, an bheith⁶ agus crainn eile mar iad. Thar na mílte bliain, faraor, leagadh na foraoisí sin de réir a chéile chun an talamh a réiteach i gcomhair na talmhaíochta⁷. Ag tráth amháin ní raibh ach 1% den tir clúdaithe le foraoisí. Ba í Éire an t-aon tir san Eoraip ina ndearnadh scrios chomh tubaisteach sin⁸ ar na foraoisí agus bhí géarghá leis an gceist sin a réiteach⁹. Bunaíodh tionscadal¹⁰ dar teideal 'Foraoiseacha Mílaoise an Phobail' chun túis na tríu mílaoise a cheiliúradh¹¹ sa bhliain 2000. An aidhm a bhí ag an tionscadal ná coillearnacha dúchasacha na hÉireann a athchóiriú¹² agus a chaomhnú chun go bhféadfadh na glúnta atá le teacht¹³ taitneamh a bhaint astu. Is é an tionscadal is mó riamh i stair na tíre chun na coillte agus coillearnacha dúchasacha a athchóiriú. Coillte atá i bhfeighil ar¹⁴ an tionscadal agus iad ag obair i bpáirt le¹⁵ Coillearnacha Dúchasacha na hÉireann. Ba iad A/B, Coiste Náisiúnta na Mílaoise¹⁶ agus Seirbhís Foraoiseachta na Roinne Talmhaíochta, Bia agus Mara¹⁷ a chuir an maoiniú¹⁸ ar fáil don tionscadal.

Roghnaíodh sé láthair déag ar fud na hÉireann don tionscadal. Coillearnacha nó foraoisí seanbhunaithe¹⁹ ba ea cuid de na láithreacha, cuid eile acu bhí foraois ársa dhúchasach²⁰ orthu fadó. Cuireadh crann amháin thar ceann gach aon teaghlaich in Éirinn mar cheiliúradh ar an mílaois. Eisíodh teastas²¹ chuig gach teaghlaich sa tir chun iad a chur ar an eolas faoin bhforaois inar cuireadh an crann a bhain leo. Níl crann aonair ar leith luaite le teaghlaich ar leith, áfach, agus cúis an-mhaith leis sin. Dlúthchuid den bhainistiú coillearnai²² ná crainn áirithe a ghearradh chun spás a thabhairt do chrainn agus plandaí eile. Tugtar tanú²³ air sin. Mar sin féin, is féidir le gach teaghlaich nasc a dhéanamh le foraois ar leith as sé fhioraois déag (16) an tionscadail.

Is tionscadal fadtéarma²⁴ é 'Foraoiseacha Mílaoise an Phobail'. Beidh roinnt mhaith blianta ann sula mbeidh coillearnacha an tionscadail lánfhásta²⁵. Cuireadh na crainn sa dóigh go bhfásfaidh siad go nádúrtha, gan srian²⁶ agus i gcuideachta na bplandáí agus na n-ainmhithe a d'fheicfeá i bhforaois nádúrtha. Beidh cuma fhiáin²⁷ ar na foraoisí dá bharr. Tá foraoisí an tionscadail tiomnaithe do mhuintir na hÉireann²⁸.

Rinn an Duine, Coillearnach Iúir

Ceann d'Fhoraoisí Pobail na Mílaoise is ea í Coill Rinn an Duine, coillearnach iúir atá gar do Loch Mhucrois¹ i bpÁirc Náisiúnta Chill Airne². Tá tuairim is 60 acra sa choill agus is í an t-achar is fairsinge³ de choillearnach iúir in Éirinn agus in iarthar na hEorpa⁴ í. Brat tanaí d'ithir thorthúil⁵ atá ar urlár na coille ach fásann fréamhacha⁶ na gcrann iúir isteach trí scoilteáin⁷ san aolchloch⁸ faoin ithir. Fásann an crann iúir go mall agus is féidir leis maireachtáil suas go dtí 2000 bliain. Tá crainn iúir Choill Rinn an Duine idir 200 agus 250 bliain d'aois.

Is beag solas a thagann trí chrannbhrat dlúth na gcrann⁹ chomh fada síos le hurlár na coillearnai. Dá bharr sin ní fhásann ach líon teoranta plandaí¹⁰ i gCoill Rinn an Duine. I measc na speiceas a fhásann ann tá caonaigh¹¹, léicín¹² agus aelusanna¹³ agus cruthaíonn siad atmaisféar ar leith sa choill. Is féidir le cuairteoirí dul ar shiúlóid ar thimbhealach¹⁴ 6 km timpeall na coille. Sula rachfá isteach faoi scáth na gcrann is féidir lán na súl a bhaint as na radhairc áille¹⁵ ar an gceantar máguaird¹⁶. Tá stádas speisialta ag Coill Rinn an Duine in Éirinn mar Limistéar faoi Chaomhnú Speisialta¹⁷ agus Limistéar Oidhreachta Náisiúnta¹⁸.

16 láthair ina bhfuil

Foraoiseacha Mílaoise an Phobail

1. Baile na gCanónach, Co. Chill Mhantáin¹
2. Cam Eolaing, Co. Loch Garman²
3. Castle Archdale, Co. Fhear Manach³
4. An Chuileanntrach, Co. Shligigh⁴
5. Doire Ghill, Co. na Gaillimhe⁵
6. Doire Ghofraíd, Co. Mhuineacháin⁶
7. Achadh Maoil, Co. Thír Eoghain⁷
8. Gleann Garaidh, Co. Thiobraid Árann⁸
9. Leacach, Co. Laoise⁹
10. Mucros, Co. Chiarrá¹⁰
11. Port Lice, Co. na hIarmhí¹¹
12. Ros an Chrú na Lua, Co. Chiarrá¹²
13. Ros Dora, Co. na Gaillimhe¹³
14. Shelton, Co. Chill Mhantáin¹⁴
15. Tuar Mhic Éadaigh, Co. Mhaigh Eo¹⁵
16. Baile na Coille, Co. Chill Chainnígh¹⁶

Tugtar Coill an Chaonaigh¹⁹ ar Choill Rinn an Duine chomh maith.

An Crann iúir

Ainm Eolaíochta: *Taxus baccata*

Is beag crann síorghlas dúchasach¹ a fhásann in Éirinn. Ceann amháin a bhíonn le feiceáil ar fud na tíre ná an crann iúir. Is crann buaircínéach² é agus bíonn dath glas dorcha ar na duillí tanaí bioracha³ air. Ní bhíonn aon bholadh ar na duillí. Fásann an crann iúir go dtí 10-20 méadar ar airde agus bíonn coirt ghainneach dhonnrua⁴ air.

Is fearr a fhásann an crann iúir in ithir thirim⁵ agus in áit atá ar scáth na gaoithe agus an tseaca⁶. Is féidir leis maireachtáil ar feadh na mílte bliain ach bíonn sé an-deacair aois an chrainn a dhéanamh amach go cruinn. De ghnáth, dá mbeifeá ag iarraidh aois chrainn a oibriú amach níor ghá ach na fáinní fáis⁷ i stoc an chrainn⁸ a chomhaireamh. Ach ní i gcónaí is féidir é sin a dhéanamh i gcás an iúir mar fásann sé ar bhealach neamhghnách⁹. Is minic a fhraigheann cuid den chrainn bás agus go lobhann an t-adhmaid istigh i lár an stoic¹⁰. Ach fásann cuid de na craobhacha¹¹ síos agus nuair a dhéanann siad teagmháil leis an talamh cuireann siad fréamhacha. Ansin fásann gais¹² nua timpeall ar an seanstoc¹³. Dá bharr sin, is minic nach mbíonn aon fháinní fáis fágtha istigh i lár an stoic a chuideodh leat aois an chrainn a oibriú amach.

Is crann dé-éiciach¹⁴ é an crann iúir, is é sin, tá crainn bhaineanna¹⁵ agus crainn fhireanna¹⁶ ann. Tugann an crann fireann buaircíní adhmadacha¹⁷ agus tugann an crann baineann caora craoraga¹⁸. Tá síolta¹⁹ na gcaor sin nimhiúil²⁰ agus tá duillí, coirt agus adhmaid²¹ an chrainn nimhiúil freisin. Fiú mura n-íosfadh ainmhí ach beagán den chrainn seans go bhfaigheadh sé bás. Mar sin, tá sé ríthábhachtach go bhfaightear réidh le gearrthóga²² an chrainn iúir go cúramach. Ní dhéanann na caora síobháil²³ ar bith d'éin, áfach, agus faigheann siadsan idir fhoscadh agus bhia ón gcrann²⁴. Buntáiste amháin a bhaineann leis an tsubstaint nimhiúil a ghineann an crann ná go n-úsáidtear í chun cógais ailsé a dhéanamh.

Tá adhmaid an chrainn iúir an-chrua, ach tá sé an-solúbtha²⁵ chomh maith. Tá sé an-oiriúnach don deileadh²⁶ agus chun boghanna²⁷ a dhéanamh. Úsáidtear é chun troscán²⁸ agus uirlísí ceoil²⁹ a dhéanamh freisin.

An tlúr Éireannach agus Crainn i Reiligí

Is minic a fheictear crann iúir ag fás i reilig. Creideann daoine áirithe go gcuirtí i reiligí iad mar shiombail den neamhbhásmhaireacht¹. Ach, creideann daoine eile go gcuirtí ann iad ar mhaithle le beostoc a choimeád amach as talamh coisricthe² na reilige, toisc go bhfuil siad nimhiúil. Cá bhfios? B'fhéidir go bhfuil smut den fhírinne³ ag baint leis an dá theoric⁴!

An t-iúr Éireannach a thugtar ar an gcrann iúir a fheictear sna reilígí anois de ghnáth. Is cineál sóite den iúr coiteann é⁵ an t-iúr Éireannach, *Taxus baccata fastigiata* an t-ainm Laidine air. Bíonn sé níos lú agus fásann sé suas níos ingearáí ná an t-iúr coiteann. Is fear darbh ainm George Willis a tháinig ar an iúr Éireannach i gContae Fhear Manach sna 1760idí. Chuir Willis ceann amháin ina ghairdín féin ach fuair an ceann sin bás in 1865. Bhronn sé ceann eile ar thiarna talún áitiúil⁶ agus chuir seisean ar a eastát⁷ ar Mhullach na Seangán⁸ é. Tá an crann sin fós ag fás. Gach sampla eile den iúr Éireannach ar domhan, gabhann siad siar go dtí an dá shampla sin a shaothraigh⁹ George Willis sna 1760idí.

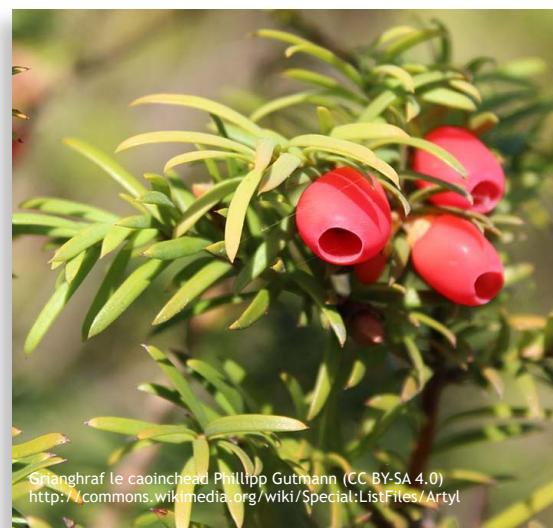

Seantéampall agus Reilig Mhuire,
Baile Scadán, Co. Bhaile Átha Cliath.

Grianghraf © Adam Ward - geograph.org.uk/p/2447491

**Crann iúir le taobh an fhoclá³⁰ ar chonair
Chnoc Bhréanainn i gContae Chiarraí**

Grianghraf le caoinchead Phillip Gutmann (CC BY-SA 4.0)
http://commons.wikimedia.org/wiki/Special:ListFiles/Artyl

Toradh an Iúir Choitinn/Eorpaitigh

Seanchrann agus Crann Uasal!

Ceaptar gurb é Crann Thomás an tSíoda¹ an crann is sine in Éirinn. Is crann iúir é atá ag fás in Ollscoil Mhá Nuad i gCo.Chill Dara. Meastar go bhfuil sé thart ar 750 bliain d'aois.

Níl ach foraois iúir dhúchasach amháin in Éirinn agus is é sin Coill Rinn an Duine i Mucros, Co. Chiarraí (féach leathanach 4).

Bhí tábhacht riamh ag baint leis an iúr in Éirinn. D'áiríteí é mar *aire feadha*, rud a chiallaíonn ceann de chrainn uaisle coille².

Is iomaí logainm³ ina bhfuil an focal iúr, mar shampla *Tír an Iúir*⁴ i mBaile Átha Cliath, nó *An tlúr i gContae an Dúin*. Focal ársa eile ar iúr ná *eo*, sin an dara cuid d'ainm Chontae Mhaigh Eo a chiallaíonn *má na gcrann iúir*⁵.

Sa tóir ar na bói Dé!

Le Gill Weyman

Seans go rachadh sé dian ort bói Dé a aimsiú dá rachfá sa tóir ar cheann, nó is feithid¹ an-bheag í. Na cinn is lú bíonn siad chomh beag le 3 mm ar fad agus bíonn na cinn is mó chomh mór le 8 mm ar fad. Tá taifead déanta ar 21 speiceas de bhói Dé in Éirinn. Speiceas neamhchoitianta² atá i gceithre cinn acu sin agus ní fhacthas iad ach go fánach in Éirinn³.

Faightear an bhói Dé ina lán gnáthóig éagsúil. Tugtar bói Dé ginearálaithe⁴ ar na cinn sin a fhaightear i raon leathan de ghnáthóga⁵. Tá bói Dé eile ann nach bhfaightear ach i ngnáthóga ar leith, bói Dé speisialaithe⁶ a thugtar orthu siúd.

Speicis għinearálaithe is ea iad an bhói Dé sheachtbhalla⁷ (*Coccinella septempunctata*), an bhói Dé dheichbhalla⁸ (*Adalia decempunctata*) agus bói Dé nagceithre bhalla déag⁹ (*Propylea quatuordecimpunctata*). Is í an bhói Dé sheachtbhalla an bhói Dé is coitianta¹⁰ in Éirinn. Bíonn bói Dé ginearálaithe⁵ le feiceáil i ngairdíní, ar bhláthanna fiáine¹¹ agus ar chraobhacha crann. Itheann siad aifid¹², pailin¹³, múscáin¹⁴ agus fineoga¹⁵.

Speicis speisialaithe is ea iad bói Dé an dá bhalla is fiche¹⁶ (*Psyllora vigintiduopunctata*), an bhói Dé dhuánbhalla¹⁷ (*Chilocorus renipustulatus*), agus bói Dé na learóige¹⁸

(*Aphidecta obliterata*). Itheann bói Dé an dá bhalla is fiche coincleach¹⁹. Bíonn sí le feiceáil ar fhéar agus ar bhláthanna, áiteanna a mbíonn coincleach nó snas²⁰ ag fás. Is minic a fheictear an bhói Dé dhuánbhalla ar chrann fuinseoge agus ar chrainn dhuillsilteacha eile²¹. Bíonn bói Dé na learóige le feiceáil ar chrainn bhuaircíneacha agus i gcoillearnacha measctha²².

Ní gan dua a aimsítear bói Dé ach is fiú an tairbhe an trioblóid²³. Is í an áit is fearr le teacht ar cheann ná ar fhéara agus ar phlandaí fiáine. Caithfidh tú a bheith cúramach, áfach, mar is minic a d'fheicfeá bói Dé ar an bhfeabhrán²⁴ agus ar neantóga²⁵. Dá leagfá do lámh ar neantóga b'fhéidir go ndófaí do chraiceann²⁶ agus d'fhágfad an feabhrán gríos pianmhar²⁷ ort. Áit mhaith eile chun bói Dé a aimsiú ná ar chrainn, go háirithe ar choirt an chrainn agus ar na craobhacha ísle.

TÁ CABHAIR AG TEASTÁIL!

Má fheiceann tú bói Dé, glac grianghraf di agus uaslódáil an grianghraf ar an aip Android *Irish Ladybird Survey*. Nó téigh chuig www.biology.ie agus cliceáil ar 2020 – All Ireland Ladybird Survey agus cuir isteach sonraí na bói Dé. Is féidir an grianghraf a sheoladh tríd an r-phost chuig ladybird@fotawildlife.ie, freisin.

An Bhói Airleacáin Neamhdhúchasach

Sa bliain 2010, chonacthas speiceas nua de bhói Dé i bPoblacht na hÉireann¹ – an bhói airleacáin (*Harmonia axyridis*). Is speiceas ionrach² í an bhói airleacáin in Éirinn. Is ón tSín a tháinig sí³, ach faightear anois i níos mó ná 22 thír ar fud na hEorpa, i Meiriceá Thuaidh⁴, i Meiriceá Theas⁵, san Éigipt⁶ agus san Afraic Theas⁷. Creachann an bhói airleacáin bói Dé dúchasacha⁸ na hÉireann.

Is bói mhór atá sa bhói airleacáin. Tá dhá chineál ann; ceann dearg a mbíonn spotaí dubha uirthi, agus ceann dubh a mbíonn spotaí dearga uirthi. Tá ball saintréitheach⁹ dubh ar cruth W ar na plátaí tosaigh¹⁰ ar an gcineál dearg. Tá paistí móra bána¹¹ ar na plátaí tosaigh ar an gcineál dubh agus bíonn dhá cheann ná ceithre cinn de spotaí ar chás na sciathán¹². Faughtear go forleathan iad i gceantair uirbeacha¹³.

Bealach amháin chun an bhói airleacáin a athint ón mbói Dé dhúchasach ná í a thomhas. Má tá an bhói Dé níos lú ná 5 mm ar fad, ní bói airleacáin atá ann ná bíonn an bhói airleacáin idir 6-8 mm ar fad.

Roinnt de na bói Dé a fhaightear in Éirinn

An Bhói Dé Dheichbhalla

Saxifraga - Ab H Baas

An Bhói Dé Dheichbhalla (dath malartach)

Saxifraga - Fritz Bink

Bói Dé na gCeithre Bhalla Déag

Saxifraga - H Baas

Bói Dé na Learóige

Saxifraga - Gilles Savartin

Bói Dé Dhuánbhalla

Saxifraga - Burger Battende

Saxifraga - Fritz Bink

Saxifraga - Ab H Baas
Bíonn an iliomad dathanna¹⁴ ar chásanna na sciathán agus sin é is cús leis an ainm bói airleacáin.

Saxifraga - Ab H Baas

Saxifraga - Ab H Baas

Gill Weyman Suirbhé Uile-Éireann na mBóíní Dé

Tá Gill Weyman ag obair i bPáirc Dhúlra¹ Fhóite i gContae Chorcaí agus tá staidéar á dhéanamh aici ar na bóíní Dé in Éirinn.

Cá bhfuil tú ag obair?

Is scoláire taighde² mé. Táim ag obair i bPáirc Dhúlra Fhóite ar chomhthionscadal le Coláiste na hOllscoile, Corcaigh³. Táim ag déanamh staidéar ar bhóíní Dé agus tá Suirbhé Uile-Éireann na mBóíní Dé á stiúradh⁴ agam chomh maith.

Cén fáth a bhfuil staidéar á dhéanamh ar bhóíní Dé in Éirinn?

Níl mórán ar eolas againn faoi bhóíní Dé na hÉireann faoi láthair. Ba mhaith linn tuiscint níos fearr a fháil orthu agus ar na háiteanna ina bhfaightear iad. Faightear an bhóin airleacáin in Éirinn anois le roinnt blianta anuas. Is speiceas ionrach neamhdhúchasach í agus is bagairt í do na bóíní dúchasacha.

An raibh suim i gcónaí agat san obair atá ar siúl agat?

Bhí. Thosaigh mé ag cur suim sa timpeallacht áitiúil⁵ agus mé thart ar 17 mbliana d'aois. Tógadh ar fheirm mé agus b'iontach liom an fiadhúlra⁶. Tá an t-ádh dearg orm a bheith ag obair i réimse an fhiadhúlra anois mar dhuine fásta⁷. Is dóigh liom go n-éireoinn bréan d'obair de chineál ar bith eile.

Cén oiliúint⁸ a fuair tú chun go mbeifeá cailithe chun tabhairt faoin gcineál oibre seo?

Rinne mé staidéar ar Eolaíocht an Chomhshaoil⁹ sa choláiste. Bhínn ag obair ar bhonn deonach¹⁰ le roinnt eagraíochtaí¹¹ amhail *Conservation Volunteers*, freisin. D'oibrigh mé ar thionscadail¹² fiadhúlra sa Nua-Shéalainn¹³, áit a raibh taighde á dhéanamh againn ar an gcíobháil ballach

beag¹⁴ agus ar fhrog *Hochstetter*. Chomh maith leis an méid sin ar fad tá taighde déanta agam ar an traonach¹⁵ in Éirinn agus táim i mo chathaoirleach ar an gcarthanás fiadhúlra *Gréasán Dúlra Chorcaí*¹⁶.

Cad é an rud is fearr leat faoi do phost?
Anuas ar a bheith ábalta staidéar a dhéanamh ar bhóíní Dé ar feadh an lae, ceann de na rudaí eile is fearr liom ná a bheith ábalta féachaint ar na síotaí fad is a bhí ag obair. Tá radharc agam ar chlós na síotaí ó mo dheasc, is breá liom sin!

Cad é an rud is measa leat faoin do phost?

Tá bóíní Dé an-bheag agus is minic a bhíonn sé an-deacair teacht orthu, is mór an crá croí é sin¹⁷. Agus tú ag obair i réimse an fhiadhúlra, ní i gcónaí a bhíonn an rud atá uait díreach amach romhat. Ní mór foighne a bheith agat agus dul á chuardach.

Cén trealamh¹⁸ a mbaineann tú úsáid as agus bóíní Dé á mbailiú agat?

Tá líontán scaobtha¹⁹, tráidire buailte²⁰ agus maide buailte²¹ agam agus úsáidim iad sin chun bóíní Dé a aimsiú ar thoir agus ar chrainn. Níl an trealamh chomh gránna is a thabharfadach a n-ainmneacha le fios! Is é atá sa tráidire buailte ná píosa éadaigh²² atá sínte go teann. Crochtar faoin gcrann nó faoin tor é. Croithim nó buailim an duilliúr²³ leis an maide buailte chun go dtitfidh na feithidí²⁴ den phlanda agus síos ar an éadach. Bím in ann na bóíní Dé éagsúla a shainaithint²⁵ agus a chomhaireamh²⁶ ar an mbealach sin.

An mbíonn tú ag obair asat féin nó mar chuid d'fhoireann?

De ghnáth bím ag obair asam féin ach is féidir le daoine sa phobal cuidiú liom! Má fheiceann daoine bóín Dé ba bhreá liom dá nglacfaidís grianghraf di agus é sin a sheoladh chugam (feach sonraí ar leathanach 6).

Cén chomhairle is fearr a fuair tú riamh?

Má bhíonn fadhb agat, tóg do chuid ama agus déan do mhachnamh uirthi.

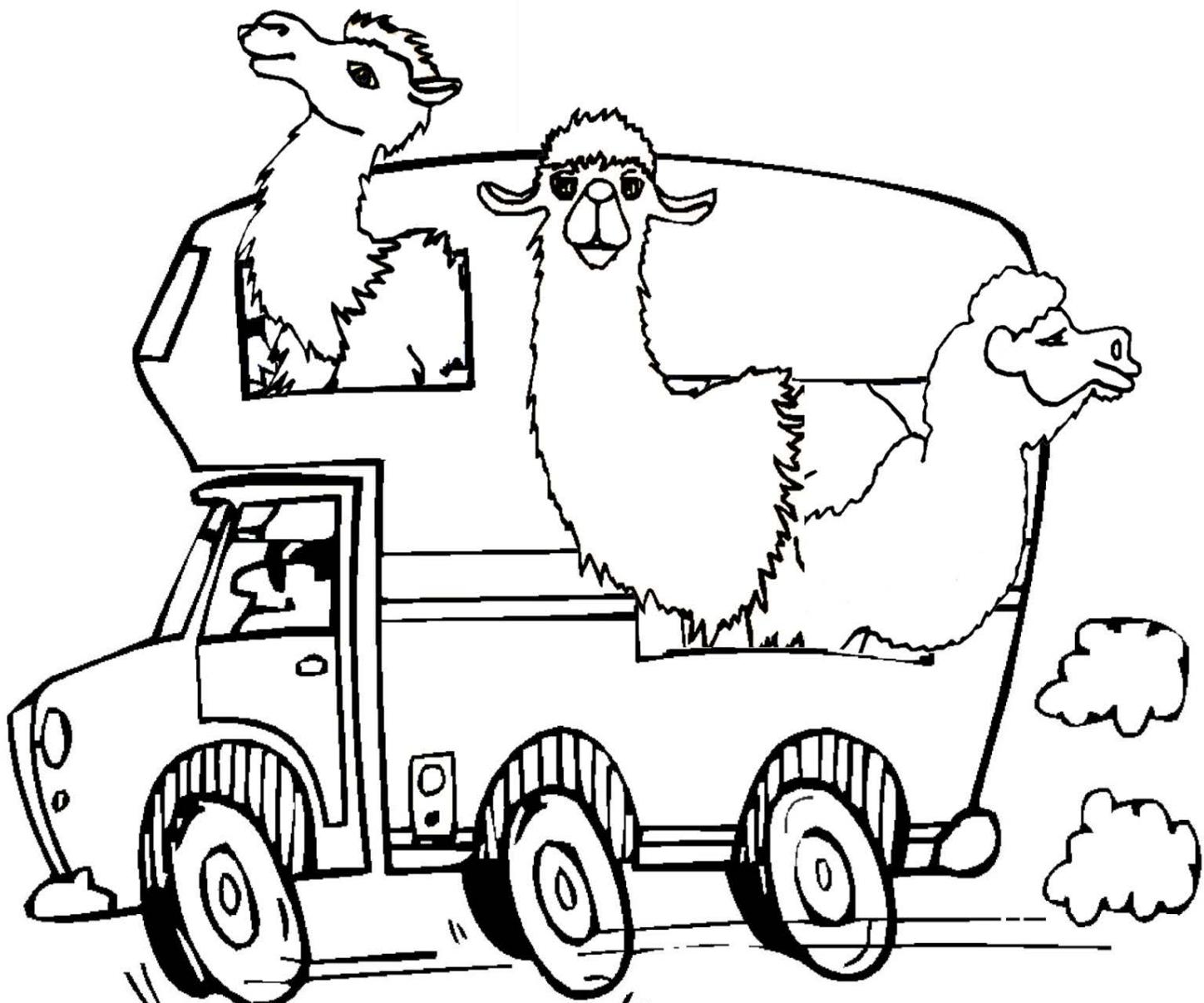
An Bhóín Dé Sheachtbhallaí

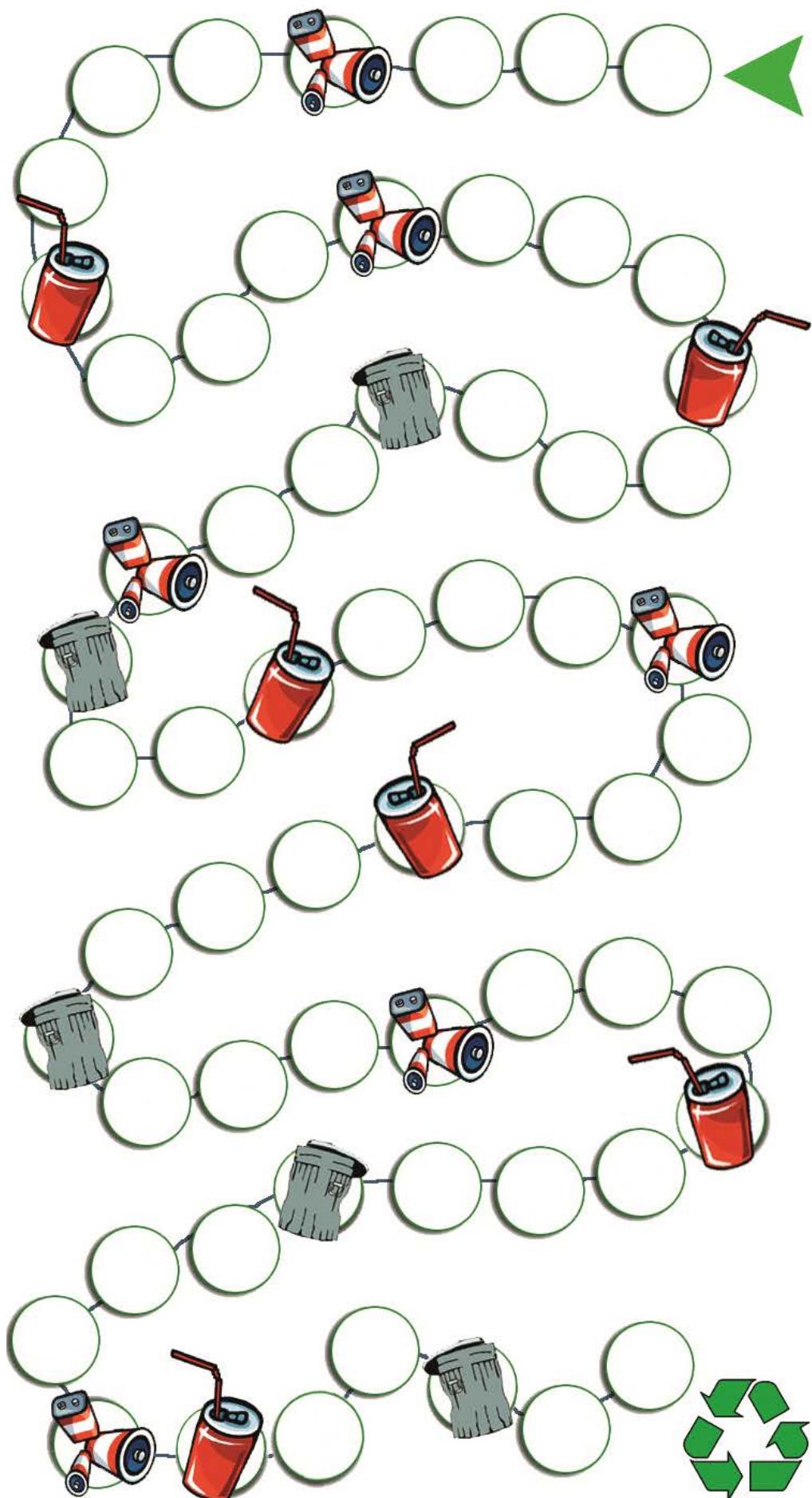
Tá líontán á choimeád ag Gill faoin duilliúr. Croitheann nó buaileann sí an duilliúr le maide. Bíonn sí in ann aon bhóín Dé a thiteann sa líontán a shainaithint agus a chomhaireamh.

Carbhán

Camail

Rás chun Laghdú, Athúsáid agus Athchúrsáil a dhéanamh

Cluiche do bheirt imreoirí

Teastóidh dísle¹ agus licín² an t-imreoir. Ní mór a shocrú roimh ré cén t-imreoir a bheidh ina chadhna in-athluchtaithe³ agus cén t-imreoir a bheidh ina channa alúmanaim⁴ sa chluiche.

- Tosaíonn an bheirt imreoirí ar an tsraighead ghlas⁵.
- Caitheann gach imreoir an dísle ar a sheal agus bogann siad ar aghaidh an líon cuí spásanna ar an gclár.
- Más tú an cadhnra in-athluchtaithe thú agus má thuirlingíonn tú ar⁶ chadhna, bogann tú ar aghaidh 3 spás ar an gclár. Má thuirlingíonn tú ar channa alúmanaim, áfach, ní mór dul siar 2 spás.
- Ar an mbealach céanna, más tú canna alúmanaim thú agus má thuirlingíonn tú ar channa alúmanaim, bogann tú ar aghaidh 3 spás. Má thuirlingíonn tú ar chadhna, áfach, ní mór dul siar 2 spás.
- Má thuirlingíonn imreoir ar araid bhruscair, cailleann sé/sí seans amháin.
- Is é an chéad duine a shroicteann an lógó glas *Laghdaigh, Athúsáid agus Athchúrsáil* a bhuan an cluiche.

GINTEAR NÍOS LÚ DRAMHAÍOLA⁷
NUAIR A ÚSÁIDTEAR CADHNRA
IN-ATHLUCHTAITHE AGUS NUAIR
A ATHCHÚRSÁILTEAR CANNAÍ
ALÚMANAIM

Is féidir cadhnra in-athluchtaithe a athúsáid beagnach 500 uair.

Nuaire a dhéantar canna alúmanaim a athchúrsáil sábháiltear 95% den fhuinneamh⁸ a d'úsáidfí chun canna nua a dhéanamh as amhábhar⁹.

Ealta Ulchabhán

Teastóidh:

- Cairtchlár
- Téip
- Marcóirí nó Péinteanna
- Siosúr
- Rialóir
- Gliú

Grianghraif le caoinchead Susan Murphy Wickens

Gearr dronuilleog

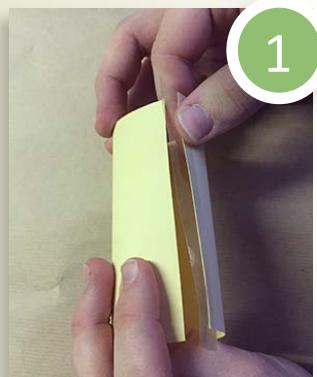
12 cm x 9 cm as cárta.

Greamaigh na himill ghearra
le chéile le téip nó le gliú
chun feadán¹ a dhéanamh
de.

LEID: Bain úsáid as cárta níos
mó chun ulchabhán níos mó
a dhéanamh.

Cuir an feadán ina sheasamh
os do chomhair amach
agus an taobh atá díreach
greamaithe le chéile agat
chugat. Brúigh imeall
uachtarach² an fheadáin
isteach faoi mar atá léirithe
sa phictiúr i gcéim 2. Ba
cheart go mbeadh cruth
corráin³ air agus é fillte agat.

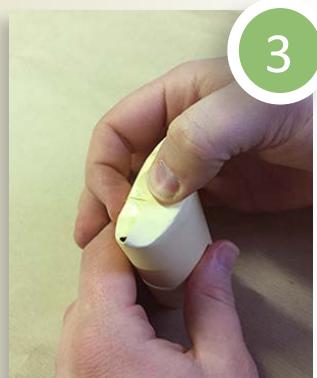
Cas an feadán thart
timpeall agus brúigh
an t-imeall uachtarach ar
an taobh sin síos ar an
gceann eile. Greamaigh
síos le gliú nó le téip é.

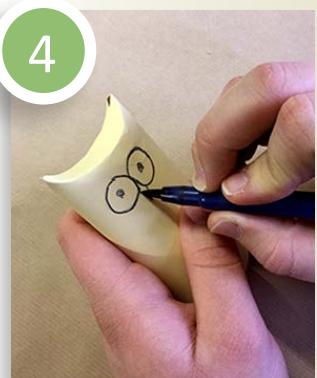
1

2

3

4

Maisigh⁴ an t-ulchabhán
de réir mar is mian leat.
D'fhéadfá marcóirí nó
péinteanna a úsáid chun
é a dhathú. D'fhéadfá
sciatháin⁵ agus súile móra
a chur air chomh maith.

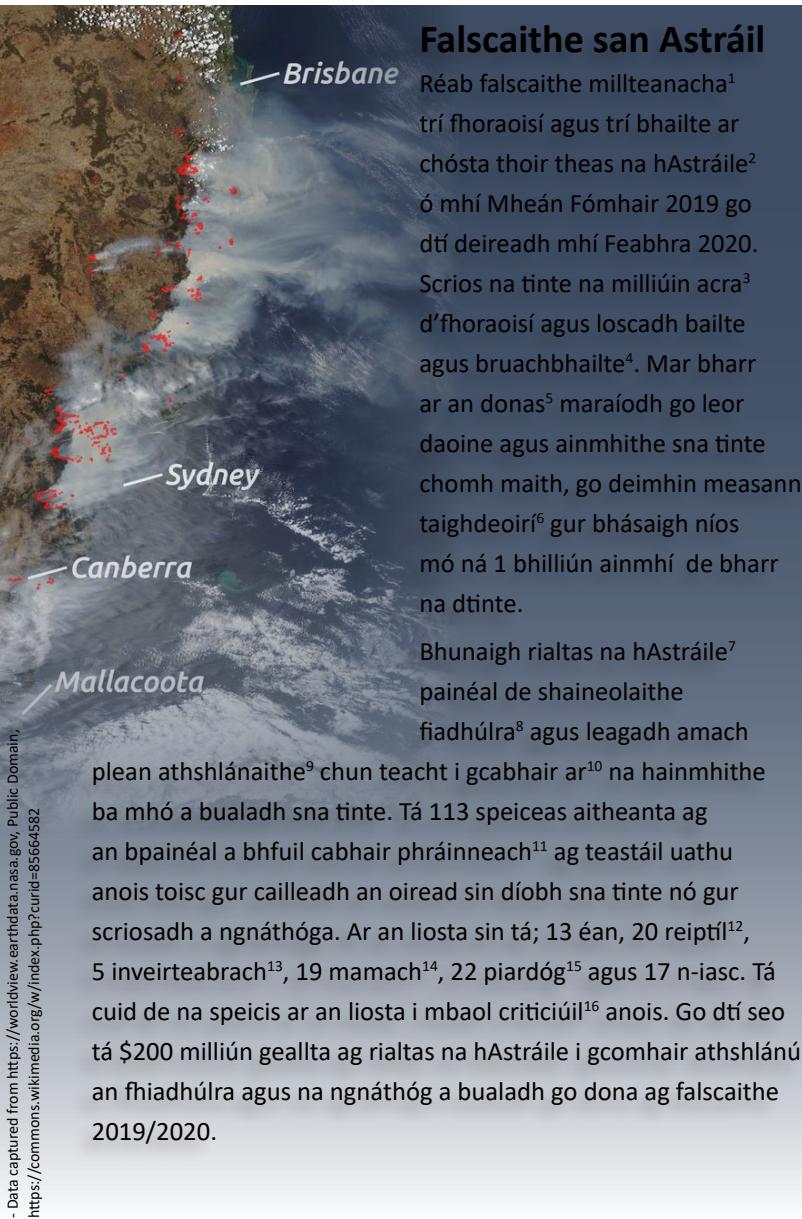
Iúr na Caillí – Bile Buach

Crann ársa é Iúr na Caillí, crannn iúir atá ag fás i nGáirdín Chlós na Carraige¹ ar eastát Chaisleán na Blarnan², i gContae Chorcaí. Meastar go bhfuil an crann breis agus³ 600 bliain d'aois.

Toghadh⁴ Iúr na Caillí mar Chrann Éireannach na Bliana⁵ in 2019. Ainmníodh an crann don chomórtas indirnáisiúnta Crann Eorpach na Bliana⁶ in 2020, ach ba phéine Albanach i bPoblacht na Seice⁷ a bhuaigh an comórtas. Garda na Gráige Báite⁸ a thugtar ar an gcrann sin.

Seasann Iúr na Caillí ar lomán nádúrtha aolchloiche⁹ ar bharr Chistin na Caillí. Ba iad Clann Jeffreys, iar-úinéirí¹⁰ Eastát Chaisleán na Blarnan, a thóg Cistin na Caillí sna 1750idí. Baois¹¹ atá sa Chistin agus de réir an tseanchais is ann a bhí cónaí ar Chailleach na Blarnan¹². Deirtear go mbíonn an chailleach teanntaithe i gclocha na Cistine¹³ i rith an lae ach go mbíonn sí in ann teacht amach san oíche. Maíonn daoine áirithe go bhfuil an ghríosach dhearg ó thine na Caillí¹⁴ feicthe acu sa Chistin go luath ar maidin. Tá de chál ar Chloch na Blarnan¹⁵ go mbeadh bua na cabaireachta¹⁶ feasta ag an té a phógfadh í. Deirtear gurbh í Cailleach na Blarnan a nocth bua sin na Cloiche do dhaoine an chéad lá.

Is iad Comhairle Crann na hÉireann¹⁷ agus Cumann Crann na hÉireann¹⁸ a eagraíonn comórtas Crann na Bliana in Éirinn. Is í Fondúireacht Chompháirtíochta Chomhshaoil na Seice¹⁹ a eagraíonn comórtas Crann Eorpach na Bliana. Dair thoilm²⁰ sa Spáinn a bhuaigh an comórtas i mbliana: <https://www.treeoftheyear.org/>

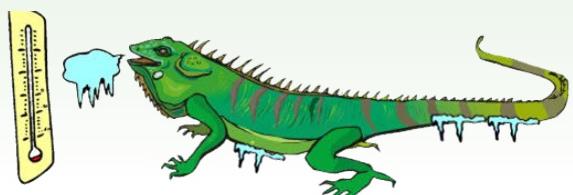

Tá sé ag stealladh – loguánaí!

Tá cáil ar Florida na Stát Aontaithe as an aimsir the a bhíonn ann. Ach uaireanta, titeann an teocht sa stát faoi bhun an reophointe¹ agus ní mór don tSeirbhís Náisiúnta Aimsire² rabhaidh neamhghnácha a eisiúint³. B'aisteach ar fad an rabhadh a eisíodh do mhuintir Florida i mí Eanáir 2020 – fainic⁴ ioguánaí reoite ag titim anuas!

Is ainmhí fuarfhuilteach⁵ é an t-ioguána. Bíonn ainmhithe fuarfhuilteacha ag brath ar theas na gréine⁶ chun a gcolainn a théamh⁷. Nuair a thosaíonn an teocht ag titim ní bhíonn siad in ann bogadh thart mar is gnách. Má éiríonn sé an-fhuar cailleann na hioguánaí a ngreim⁸ ar chrainn agus titeann siad go talamh. Má thiteann an teocht sách íseal reonn a gcolainn⁹, ach bíonn siad fós ag análú¹⁰ agus bíonn príomhfeidhmeanna an choirp¹¹ fós ag obair. Chomh luath agus a éiríonn an aimsir te arís, téann colainn an ioguána suas¹² agus tosaíonn sé ag déanamh bolg le gréin¹³ arís. Dá bhfanfadh an aimsir an-fhuar i bhfad, áfach, gheobhadh sé bás.

Is féidir le hioguánaí fás chomh mór le méadar go leith (1.5 m) ar fad, mar sin tá contúirt¹⁴ ag baint le hioguána a bheith ag titim anuas ó chrann. Sin é is cúis le rabhaidh na Seirbhise Náisiúnta Aimsire!

Saithe Bóíní Dé

I mí an Mheithimh 2019, chonaic meitéareolaithe¹ i ndeisceart California² sna Stáit Aontaithe³ rud éigin neamhghnách ar an radar. Lá glan gréine a bhí ann agus ní rabhthas ag súil le báisteach ar bith. Ach bhí paiste mór glas le feiceáil ar an radar amhail is dá mbeadh scamall báistí ann. Chuir na meitéareolaithe glaoch ar fhairtheoir aimsire⁴ a bhí ina chónaí gar don áit ina raibh an paiste glas ar an radar agus d'íarr siad air féachaint amach an fhuinneog. Ní raibh aon choinne aige leis an rud a chonaic sé⁵. Bhí néal⁶ sa spéir a bhí tuairim is 10 míle ar leithead agus é thart ar mhíle slí os cionn na talún. Ach níorbh aon ghnáthnéal a bhí ann, saithe ollmhór bóní Dé a bhí ann.

Meastar gur speiceas ar a dtugtar an bhóin Dé choinbhéirseach⁷ (*Hippodamia convergens*) a bhí ann. Faigtear an cineál bóin Dé sin go flúirseach⁸ in California agus cuireann daoine fálte rompu ina ngairdíní mar go n-itheann siad lotnaidí⁹. Is bón Dé imirceach¹⁰ í an bhóin Dé choinbhéirseach. Nuair a thosaíonn an teocht ag ardú agus an bia ag éirí gann¹¹ fágann siad gleannta¹² California agus tugann siad aghaidh ar na sléibhte fionnuara¹³.

Nuair a bhíonn sé an-te nó an-fhuar bíonn an bhóin Dé choinbhéirseach ábalta sealstad¹⁴ a dhéanamh. Is geall le codladh geimhridh é sealstad, ní bhíonn an fheithid ag fás ná ag forbairt¹⁵ lena linn. De ghnáth is le linn an earraigh, nuair a éiríonn sé níos teo, a dhúisíonn na bóní Dé ón sealstad. Imíonn siad leo i ngrúpaí móra ó na sléibhte go dtí na gleannta, páirceanna talmhaíochta¹⁶ agus ceantair thuaithe¹⁷ ar thóir bia agus beireann siad a n-uibheacha¹⁸. Meastar gur tháinig go leor de na bóní Dé slán ón ngeimhreadh in 2019 mar gheall ar an aimsir bhog thais¹⁹ a bhí ann agus gurbh é sin ba chúis leis an néal mór, nó an blás²⁰ a chonacthas i mí an Mheithimh 2019.

Saithe de chineál eile

B'fhéidir go samhlófá pláonna lócaisti¹ le scéalta ón mBíobla², ach ní i gcianaimsir na staire³ amhán a tharlaíonn a leithéid. I ndeireadh na bliana 2019 bualadh an Afraic Thoir⁴ le plá lócaisti gaineamhlaigh⁵. Tá gaol ag an lócaiste leis an dreoilín teaspaigh⁶. Dála an⁷ dreoilín teaspaigh, bíonn dhá chéim nó pas⁸ i saol an lócaiste. Feithid aonair⁹ a bhíonn sa lócaiste le linn na chéad chéime. Sa dara céim, áfach, cruinníonn na lócaisti le chéile i saithí dlútha¹⁰ agus bogann siad ó áit go háit mar aon aonad mór amháin. An chéim thréadúil¹¹ a thugtar ar an gcéim sin.

Is féidir le saithe lócaisti taisteal ar feadh achair fhada¹². Itheann agus scriosann siad fásra agus barra¹³ agus iad ag imeacht leo. Is í an adhaimsiúr¹⁴ ba chúis leis na saithí móra millteacha de lócaisti gaineamhlaigh a chonacthas san Afraic Thoir in 2019 agus 2020. Ba iad na saithí ba mhó agus ba mheasa i gCorn na hAfraice¹⁵ iad le 25 bliain anuas agus le 70 bliain anuas sa Chéinia¹⁶. Mheas Eagraíocht Bhia agus Talmhaíochta (FAO) na Náisiún Aontaithe¹⁷ gur bhain achar 2,400 ciliméadar cearnach⁸ le saithe lócaisti amháin sa Chéinia anuraidh agus go raibh suas le 200 billiún lócaiste sa saithe sin.

Scoil Náisiúnta ag Rapáil i gcomhair Athrú Aeráide

Anuraidh, scríobh daltaí cumasacha¹ Scoil Náisiúnta na Ceapaí Buí ar an gCaolchoill², Beantraí³, Co. Chorcaí, amhrán rapcheoil⁴ agus thaifead siad físeán ceoil⁵ den amhrán freisin. Thug na daltaí faoin tionscadal ag ceardlann cheoil *Song in a Day* a reáchtáil GMCBeats⁶. *One Small Change* an teideal atá ar an amhrán agus is é an t-athrú aeráide an téama⁷ a bhaineann leis. Is féidir súil a chaitheamh ar an bhfíseán den chéad scoth⁸ ag www.cappabue.ie

Cad a d'fhoghlaim tú?

Tá na freagraí ar na ceisteanna seo thíos ar fad le fáil san eagrán seo den nuachtlitir.

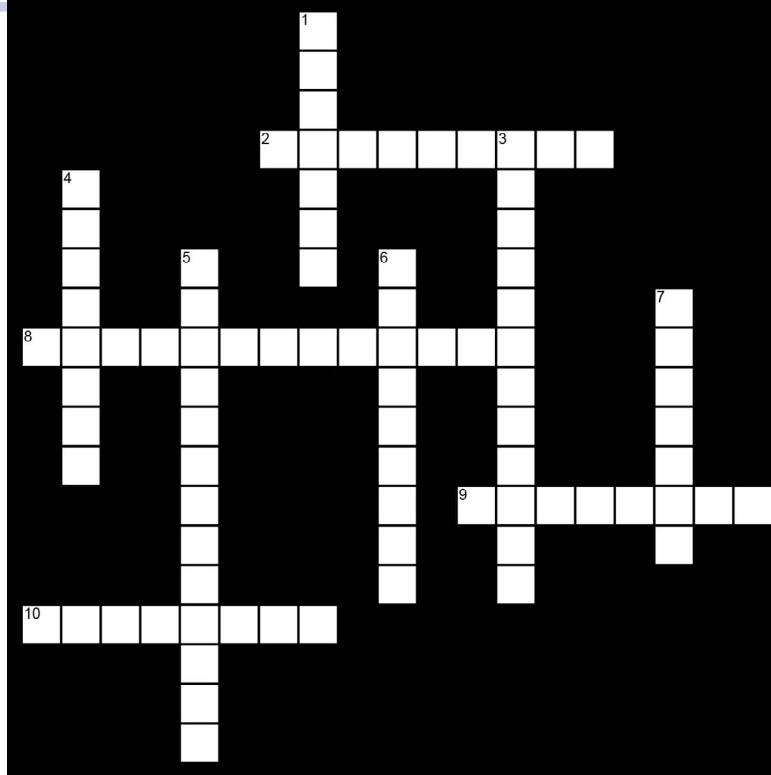
Meas tú an cuimhin leat iad?

1. Cad ba chúis le hioguánaí a bheith ag titim anuas ó na crainn in Florida?
2. Cé mhéad láthair a roghnaíodh don tionscadal 'Foraoiseacha Mílaoise an Phobail'?
3. Cén bhóín Dé neamhdhúchasach ar bagairt í do bhóíní Dé dúchasacha na hÉireann?
4. Cén t-ainmhí is féidir le Gill Weyman a fheiceáil óna hoifig?
5. Cén dath a bhíonn ar thorthaí an chrainn iúir bhaininn?
6. Cén charraig cháiliúil is féidir a fheiceáil ó Charn Uí Néid?
7. Cén Pháirc Náisiúnta a bhfuil Coilltearnach lúir Rinn an Duine ann?
8. Ainmnigh an dá earra inathchúrsálte atá sa chluiche ar leathanach 10.
9. Cén ilchríoch atá buaitle ag saithí ollmhóra lócaistí?
10. Cén t-iasc, a phléitear ar leathanach 3, a chuireann duainfíocht air féin chun dul i bhfolach óna chreachadóirí?
11. Tá an chuid is mó den chrann iúir nimhiúil. Fíor nó Bréagach?
12. Cé na feithidí a chonacthas ar an radar aimsire i ndeisceart California i mí an Mheithimh 2019?
13. Cén caisleán cáiliúil a bhfuil lúr na Cailli suite ar a thailte?
14. Cén teideal atá ar an amhrán rapcheoil a chum daltaí Scoil Náisiúnta na Ceapaí Buí?
15. Cé mhéad ubh a úsáidtear in oideas na bpancóg sailtne?
16. Cén suirbhé atá á stiúradh ag Gill Weyman?

FREAGAÍ AR NA CEISTEANNA THUAS: (1) Aimsir fhuar; (2) 16; (3) An bhliain Aireláiseach; (4) Slotáil; (5) Cráoráge/Dearg; (6) Carráig Aoñair; (7) Páirc Náisiúnta Chhilí Áilire; (8) Cadhainrál in-athlúchaithe agus Ceanntaí Alúmannaim; (9) Áin Africí; (10) Áin Leathbheag; (11) Fíor; (12) Bóiní Dé; (13) Caisleán na Blárman; (14) Dne Small Change; (15) 1; (16) Suirbhé Uile-Eriáenn na mBóiní Dé.

Cum Fortheideal
Bíodh spraoi agat féin agus ag d'oirfeadh don phictiúr seo de choileáin mhádra rua ag spraoi in oileán San Juan, i stát Washington, SAM.

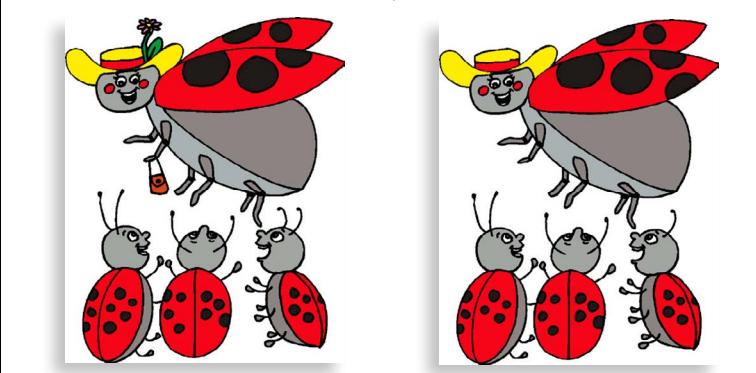
Trasna:

2. Úsáidtear liach chun é seo a chur ar an bhfriochtán agus pancóga á ndéanamh.
8. An ceann tire is faide ó thuaidh in Éirinn.
9. Tá Crann Thomás an tsíoda ag fás ar thailte Ollscoil Mhá Nuad, cén contae ina bhfuil Maigh Nuad.
10. Bhual plá _____ an Afraic Thoir ag deireadh na bliana 2019.

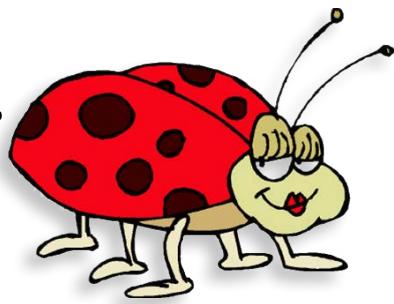
Síos:

1. Thit an t-ainmhí seo anuas ó na crainn in Florida.
3. Téama amhrán rapcheoil Scoil Náisiúnta na Ceapaí Buí.
4. Tá an leathbog in ann aithris a dhéanamh ar na cearnóga dubh agus bán ar chlár _____.
5. Tugtar bóiní Dé _____ ar na bóiní Dé a fhaightear i raon leathan gnáthbog.
6. Tugann an crann iúir fireann _____ adhmadacha.
7. Mar chuid den tionscadal 'Foraoiseacha Mílaoise an Phobail', eisíodh ceann díobh seo chuig gach teaghlaich sa tír chun iad a chur ar an eolas faoin bhforaois inar cuireadh an crann a bhaineann leo.

Cé na 5 d'hfíríochta?

Aimsigh na focail thíos sa Chuardach Focal.
 Tá siad uile le fáil san eagrán seo de
 Líon an Dúlra.

ATHCHÚRSÁIL
 BÓÍN DÉ
 CARRAIG AONAIR
 COILLEARNACHA
 COIRT

CRANN IÚIR
 DUAITHNÍOCHT
 FALSCAITHE
 FUIDREAMH
 IOGUÁNA

LEATHÓG
 MAIDE BUAILTE
 PANCÓG
 TRAONACH

A	H	C	A	N	R	A	E	L	L	I	O	C
R	N	E	Y	T	I	O	G	U	Á	N	A	C
L	E	T	R	I	Ú	I	N	N	A	R	C	U
H	Y	B	R	H	I	C	O	I	R	T	E	A
D	M	A	I	D	E	B	U	A	I	L	T	E
T	F	A	L	S	C	A	I	T	H	E	H	G
L	E	A	T	H	Ó	G	Ó	C	N	A	P	O
B	H	H	H	M	A	E	R	D	I	U	F	F
C	T	H	C	O	Í	N	H	T	I	A	U	D
H	C	A	N	O	A	R	T	A	A	F	S	T
I	T	A	T	H	CH	Ú	R	S	Á	I	L	
Z	I	O	M	S	A	C	Z	N	O	S	E	N
R	N	É	D	N	I	Ó	B	E	T	I	R	P

Earrach 2021

Lch 2

Ionad Cuairteoirí Charn Uí Néid = Mizen Head Visitor Centre

1. droichead coisithe = footbridge
2. trasna an altáin = across the gorge
3. an mhórthír = the mainland
4. Stáisiún Comharthaíochta = Signal Station
5. daingean = sturdy
6. níl aon acmhainn agamsa ar an airde = I don't have a head for heights
7. an pointe is faide siar ó dheas ar mhórthír na hÉireann = the most south-westerly point on the mainland of Ireland
8. bíonn radharc álainn agat ar an gcósta creagach agus ar fhairsinge na farraige = you have fine views of the rugged coastline and expanses of sea
9. míol mór = a whale
10. ní raibh an aimsir thar mholadh beirte = the weather was nothing to write home about
11. Inis Arcáin = Sherkin Island
12. Cléire = Cape Clear
13. Carraig Aonair = Fastnet Rock
14. a shamhlú = to imagine
15. Cionn Mhálanna = Malin Head
16. an ceann tíre is faide ó thuaidh in Éirinn = the most northerly headland in Ireland
17. leithinis = peninsula

Pancóga Saille le Bradán Deataithe agus Crème Fraîche = Savoury Pancakes with Smoked Salmon and Crème Fraîche

1. bradán deataithe = smoked salmon
2. ola lus na gréine = sunflower oil
3. criathraigh an plúr = sieve the flour
4. i mbabhla measctha = in a mixing bowl
5. déan log sa lár = make a well in the centre
6. leacht = liquid
7. buail an meascán = beat the mixture
8. chun fuidreamh mín a dhéanamh = to make a smooth batter
9. i gcumascóir nó i bpróiseálaí bia = in a mixer or food processor
10. friochtán = a frying pan
11. liach = ladle
12. déan an friochtán a chlaonadh = tilt the frying pan
13. ar theas measartha = on a medium heat
14. scian phailéid = a palette knife
15. spadal éisc = a fish slice
16. blaistigh ansin í = then season it

Lch 3

I bhfolach os comhair do dhá shúl! = Hidden in front of your eyes!

1. creachadóir = predator
2. é a thabhairt do na boinn agus éalú = to clear off and escape
3. an fód a sheasamh = to stand your/its ground
4. é féin a chosaint = protect itself
5. dul i bhfolach = hide
6. tuinníní = tuna
7. maicréil = mackerel
8. sciurd snámha a thabhairt = to swim away quickly
9. mí-ámharach = unfortunate
10. fiaclach fiochmhar = fierce, toothy
11. múineann gá seift = necessity is the mother of invention
12. an-seiftiúil = very resourceful
13. ar an ngrinneall = on the seabed
14. duaitníocht = camouflage
15. leathóg = plaice
16. aithris a dhéanamh = to mimic/copy
17. ar chlár fichille = on a chess board
18. na heití = fins
19. a shuatheadh = to stir up
20. a geolbhaigh = its gills
21. ag gobadh tríd = protruding through
22. ní mór féachaint go grinn = you have to look closely

Flúirse Leathób = An Abundance of Plaice

1. bíonn an-tóir ar an leathób = the plaice is in high demand
2. roimh an mBreatimeacht = before Brexit
3. sa Mhuir Thuaidh = in The North Sea
4. i Muir Éireann = in The Irish Sea
5. 75% de ghabháil ionlán na hEorpa = 75% of the total catch in Europe
6. déantar monatóireacht ar stoic éisc go rialta = fish stocks are monitored regularly
7. ró-iascaireacht = overfishing
8. in ainneoin = despite
9. go n-ídeofar na stoic = that the stocks will be depleted

Naomh Pádraig agus an Leathób = St. Patrick and the Plaice

1. tá cor ina béal = there's a twist in its mouth
2. straois = smirk
3. de réir an tseanchais = according to folklore
4. cló = shape/appearance
5. ag magadh faoi = mocking him

Lch 3 ar lean

6. ní mó ná sásta a bhí sé = *he wasn't one bit amused*
7. go bhfanfadh an leathóg sa riocht cam sin go deo = *that the plaice would remain in that crooked state forever*

Lch 4

Foraoiseacha Mílaoise an Phobail = *The People's Millennium Forests*

1. crainn dhúchasacha = *native trees*
2. an dair = *the oak tree*
3. an fhuinseog = *the ash tree*
4. an péine Albanach = *the Scots pine*
5. an t-iúr = *the yew tree*
6. an bheith = *the birch tree*
7. an talamh a réiteach i gcomhair na talmhaíochta = *to prepare the land for agriculture*
8. scrios chomh tubaisteach sin = *such terrible destruction*
9. bhí géarghá leis an gceist sin a réiteach = *there was an urgent need to solve the problem*
10. tionscadal = *project*
11. chun túis na tríú mílaoise a cheiliúradh = *to celebrate the start of the third millennium*
12. coillearnacha dúchasacha na hÉireann a athchóiriú = *to restore the native woodlands of Ireland*
13. na glúnta atá le teacht = *future generations*
14. i bhfeighil ar = *in charge of*
15. i bpáirt le = *in alliance with*
16. Coiste Náisiúnta na Mílaoise = *The National Millennium Committee*
17. Seirbhís Foraoiseachta na Roinne Talmhaíochta, Bia agus Mara = *The Forest Service of the Department of Agriculture, Marine and Food*
18. maoiniú = *funding*
19. foraoisi seanbhunaithe = *old-established forests*
20. foraois ársa dhúchasach = *ancient native forest*
21. teastas = *certificate*
22. dlúthchuid den bhainistiú coillearnáí = *key part of the management of woodlands*
23. tanú = *to thin*
24. fadtéarma = *longterm*
25. lánfhásta = *fully grown*
26. gan srian = *without restriction*
27. cuma fhiáin = *wild appearance*
28. tiomnaithe do mhuintir na hÉireann = *dedicated to the people of Ireland*

Lch 4 ar lean

16 láthair ina bhfuil Foraoisí Pobail na Mílaoise = *16 sites of The People's Millennium Forests*

1. Baile na gCanónach, Co. Chill Mhantáin = *Ballygannon, Co. Wicklow*
2. Cam Eolaing, Co. Loch Garman = *Camolin, Co. Wexford*
3. Castle Archdale, Co. Fhear Manach = *Castle Archdale, Co. Fermanagh*
4. An Chuileanntrach, Co. Shligigh = *Cullentra, Co. Sligo*
5. Doire Ghill, Co. na Gaillimhe = *Derrygill, Co. Galway*
6. Doire Ghofraíd, Co. Mhuineacháin = *Derrygorry, Co. Monaghan*
7. Achadh Maoil, Co. Thír Eoghain = *Favour Royal, Co. Tyrone*
8. Gleann Garaidh, Co. Thiobraid Árann = *Glengarra, Co. Tipperary*
9. Leacach, Co. Laoise = *Lacca, Co. Laois*
10. Mucros, Co. Chiarraí = *Muckross, Co. Kerry*
11. Port Lice, Co. na hIarmhí = *Portlick, Co. Westmeath*
12. Ros an Chrú na Lua, Co. Chiarraí = *Rossacroo na Loo, Co. Kerry*
13. Ros Dora, Co. na Gaillimhe = *Rosturra, Co. Galway*
14. Shelton, Co. Chill Mhantáin = *Shelton, Co. Wicklow*
15. Tuar Mhic Éadaigh, Co. Mhaigh Eo = *Tourmakeady, Co. Mayo*
16. Baile na Coille, Co. Chill Chainnigh = *Woodlands, Co. Kilkenny*

Rinn an Duine, Coillearnach Iúir = *Reenadinna, a Yew Woodland*

1. Loch Mhucrois = *Muckross Lake*
2. i bpáirc Náisiúnta Chill Airne = *in Killarney National Park*
3. an t-achar is fairsinge = *the largest area*
4. in iarthaí na hEorpa = *in western Europe*
5. brat tanaí d'ithir thorthúil = *a thin layer of fertile soil*
6. fréamhacha = *roots*
7. scoilteáin = *cracks*
8. aolchloch = *limestone*
9. trí chrannbhrat dlúth na gcrann = *through the thick tree canopy*
10. líon teoranta plandaí = *limited plant species*
11. caonaigh = *mosses*
12. léicin = *lichens*
13. aelusanna = *liverworts*

Lch 4 ar lean

14. ar thimbhealach = *on a looped route*
15. is féidir lán do shúl a bhaint as na radhairc áille = *you can feast your eyes on the beautiful views*
16. sa cheantar máguaird = *in the surrounding area*
17. Limistéar faoi Chaomhnú Speisialta = *a Special Area of Conservation*
18. Limistéar Oidhreachta Náisiúnta = *a Natural Heritage Area*
19. Coill an Chaonaigh = *the Mossy Wood*

Lch 5

An Crann Iúir = *The Yew Tree*

1. crann síorghlas dúchasach = *native evergreen tree*
2. crann buaircíníeach = *coniferous tree*
3. duillí tanaí bioracha = *thin pointed leaves*
4. coirt ghainneach dhonnrua = *reddish scaly bark*
5. ithir thirim = *dry soil*
6. ar scáth na gaoithe agus an tseaca = *shaded from the wind and the frost*
7. fáinní fáis = *growth rings*
8. stoc an chrainn = *trunk of the tree*
9. ar bhealach neamhghnách = *in an unusual way*
10. lobhann an t-adhmad istigh i láir an stoic = *the wood in the middle of the trunk rots*
11. craobhacha = *branches*
12. gais = *stems*
13. seanstoc = *old trunk*
14. crann dé-éiciach = *dioecious tree*
15. crainn bhaineanna = *female trees*
16. crainn fhireanna = *male trees*
17. buaircíní adhmadacha = *woody cones*

Lch 5 ar lean

18. caora craoraga = *crimson berries*
19. siolta = *seeds*
20. nimhiúil = *poisionous*
21. adhmad = *wood*
22. gearrthóga = *cuttings*
23. dióbháil = *harm*
24. faigheann siadsan idir fhoscadh agus bhia ón gcrann = *they get shelter and food from the tree*
25. an-solúbtha = *very flexible*
26. deileadh = *turning*
27. boghanna = *bows*
28. troscán = *furniture*
29. urlísí ceoil = *musical instruments*
30. le taobh an fhochla = *beside the grotto*

An tlúr Éireannach agus Crainn i Reiligí = *The Irish Yew and Trees in Churchyards*

1. mar shiombail den neamhbhásmaireacht = *as a symbol of immortality*
2. talamh coisricthe = *consecrated ground*
3. smut den fhírinne = *a bit of truth*
4. an dá theoiric = *the two theories*
5. is cineál sóite den iúr coiteann é = *it's a type of mutant of the common yew*
6. bhronn sé ceann eile ar thiarna talún áitiúil = *he gifted another one to a local landlord*
7. eastát = *estate*
8. ar Mhullach na Seangán = *at Florencecourt*
9. shaothraigh = *cultivated*

Seanchrann agus Crann Uasal! = *An Old and Noble Tree!*

1. Crann Thomás an tSíoda = *The Silken Thomas Tree*
2. ceann de chrainn uaisle coille = *one of the noble wood trees*
3. logainm = *placename*
4. Tír an Iúir = *Terenure/Territory of the Yew*
5. má na gcrann iúir = *plain of the yew trees*

Lch 6

Sa tóir ar na bói Dé! = *Searching for ladybirds!*

1. feithid = *insect*
2. speiceas neamhchoitianta = *rare species*
3. ní fhacthas iad ach go fánach in Éirinn = *they have rarely been seen in Ireland*
4. bói Dé ginearálaithe = *generalist ladybirds*

Lch 6 ar lean

5. gnáthóg = *habitat*
6. bóní Dé speisialaithe = *specialist ladybirds*
7. an bhón Dé sheachtbhallaach = *seven-spot ladybird*
8. an bhón Dé dheichbhallaach = *ten-spot ladybird*
9. bóín Dé na gceithre bhall déag = *fourteen-spot ladybird*
10. is coitianta = *most common*
11. ar blhláthanna fiáine = *on wild flowers*
12. aifidí = *aphids*
13. pailin = *pollen*
14. múscáin = *moulds*
15. fíneoga = *mites*
16. bón Dé an dá bhall is fiche = *twenty two-spot ladybird*
17. an bhón Dé dhuánbhallaach = *kidney spot ladybird*
18. bón Dé na learóige = *larch ladybird*
19. coincleach = *mildew*
20. snas = *mould*
21. ar chrainn dhuillsilteacha eile = *on other deciduous trees*
22. i gcoilleannacha measctha = *in mixed woodlands*
23. is fiú an tairbhe an trioblóid = *it's worth the effort*
24. ar an bhfeabhrán = *on hogweed*
25. ar neantóga = *on nettles*
26. b'fhéidir go ndófaí do chraiceann = *your skin could be stung*
27. gríos pianmhar = *painful rash*

An Bhón Airleacáin Neamhdhúchasach = *The Non-Native Harlequin Ladybird*

1. i bpoblacht na hÉireann = *in the Republic of Ireland*
2. speiceas ionrach = *invasive species*
3. is ón tSín a tháinig sí = *it came from China*
4. i Meiriceá Thuaidh = *in North America*
5. i Meiriceá Theas = *in South America*
6. san Égypt = *in Egypt*
7. san Afraic Theas = *in South Africa*
8. creachann an bhón Airleacáin bóní Dé dúchasacha = *the Harlequin ladybird preys on native ladybirds*
9. ball saintréitheach = *a characteristic mark*
10. na plátaí tosaigh = *the front plates*
11. paistí móra bána = *large white patches*
12. ar chás na sciathán = *on the wing case*
13. i gceantair uirbeacha = *in urban areas*
14. an iliomad dathanna = *a multitude of colours*

Lch 7

- Gill Weyman - Suirbhé Uile-Éireann na mBóíní
Dé = Gill Weyman - All Ireland Ladybird Survey
1. Páirc Dhúlra = *Wildlife Park*
 2. scoláire taighde = *research scholar*
 3. Colláiste na hOllscoile, Corcaigh = *University College Cork*
 4. á stiúradh = *conducting*
 5. timpeallacht áitiúil = *local environment*
 6. b'iontach liom an fiadhúlra = *I loved wildlife*
 7. mar dhuine fásta = *as an adult*
 8. oiliúint = *training*
 9. Eolaíocht an Chomhshaoil = *Environmental Science*
 10. ag obair ar bhonn deonach = *working voluntarily*
 11. eagraíochtaí = *organisations*
 12. ar thionscadail = *on projects*
 13. sa Nua-Shéalainn = *in New Zealand*
 14. cíobháil ballach beag = *Little Spotted Kiwi*
 15. an traonach = *the corncrake*
 16. táim i mo chathaoirleach ar an gcarthanás fiadhúlra Gréasán Dúlra Chorcaí = *I am chairperson of the wildlife charity Cork Nature Network*
 17. is mó an crá croí é sin = *it's very annoying*
 18. trealamh = *equipment*
 19. liontán scaobtha = *a sweep net*
 20. tráidire buailte = *a beating tray*
 21. maide buailte = *a beating stick*
 22. píosa éadaigh = *a piece of cloth*
 23. an duilliúr = *the foliage*
 24. feithidí = *insects*
 25. bím in ann na bóní Dé éagsúla a shainaithint = *I can identify the different ladybirds*
 26. a chomhaireamh = *to count*

Lch 9

Rás chun Laghdú, Athúsáid agus Athchúrsáil a dhéanamh = *A Race to Reduce, Reuse and Recycle*

1. dísle = *die*
2. licín = *counter*
3. cadhnra in-athluchtaithe = *rechargeable battery*
4. canna alúmanaim = *aluminium can*
5. ar an tsraighead ghlas = *on the green arrow*
6. má thuirlingíonn tú ar = *if you land on*
7. níos lú dramhaíola = *less waste*
8. den fhuinneamh = *of the energy*
9. amhábhar = *raw material*

Lch 10

Ealta Ulchabhán = A Parliament of Owls

1. feadán = tube
2. imeall uachtarach = top edge
3. cruth corráin = crescent shape
4. maisigh = decorate
5. sciatháin = wings

Lch 11

Iúr na Caillí - Bile Buach = The Witch's Yew - A Winning Tree

1. i nGáirdín Chlós na Carraige = in the Rock Close Garden
2. eastát Chaisleán na Blarnan = Blarney Castle estate
3. breis agus = more than
4. toghadh = was voted
5. Crann Éireannach na Bliana = Irish Tree of the Year
6. Ainmníodh an crann don chomórtas indirnáisiúnta Crann Eorpach na Bliana = the tree was nominated for the international competition, European Tree of the Year
7. i bPoblacht na Seice = in the Czech Republic
8. Garda na Gráige Báite = Guardian of the Flooded Village
9. lomán nádúrtha aolchloiche = a natural outcrop of limestone
10. iar-úinéirí = previous owners
11. baois = folly
12. de réir an tseanchais is ann a bhí cónaí ar Chailleach na Blarnan = according to folklore, it was home to the Blarney Witch
13. teanntaithe i gclocha na Cistine = imprisoned in the stones of the Kitchen
14. an ghríosach dhearg ó thine na Cailli = the glowing embers of the Witch's fire
15. tá de cháil ar Chloch na Blarnan = the Blarney Stone is famous for
16. bua na cabaireachta = the gift of the gab
17. Comhairle Crann na hÉireann = the Tree Council of Ireland
18. Cumann Crann na hÉireann = the Irish Tree Society
19. Fondúireacht Chomhpháirtíochta Chomhshaoil na Seice = the Czech Environmental Partnership Foundation
20. Dair thoilm = a holm oak

Lch 11 ar lean

Falscaithe san Astráil = Wildfires in Australia

1. réab falscaithe millteanacha = devastating wildfires raged
2. ar chósta thoir theas na hAstráile = on the southeast coast of Australia
3. na milliúin acra = millions of acres
4. loscadh bailte agus bruachbhailte = towns and suburbs were burned
5. mar bharr ar an donas = to crown it all
6. taighdeoirí = researchers
7. bhunaigh rialtas na hAstráile = the Australian government founded
8. painéal de shaineolaithe fiadhúlra = a panel of wildlife experts
9. pleán athshlánaithe = rehabilitation plan
10. teacht i gcabhair ar = to assist
11. cabhair phráinneach = urgent help
12. reptíl = reptile
13. inveirteabhrach = invertebrate
14. mamach = mammal
15. piardóg = crayfish
16. i mbaol criticiúil = in critical danger

Tá sé ag stealladh - loguánaí! = It's raining - Iguanas!

1. reophointe = freezing point
2. an tSeirbhís Náisiúnta Aimsire = the National Weather Service
3. rabhaidh neamhghhnácha a eisiúint = to issue unusual warnings
4. fainic = beware
5. ainmhí fuarfhuilteach = cold-blooded animal
6. ag brath ar theas na gréine = depend on the heat of the sun
7. a gcolainn a théamh = to heat their bodies
8. a ngreim = their grip
9. reonn a gcolainn = their bodies freeze
10. ag analú = breathing
11. priomhfheidhmeanna an choirp = main body functions
12. téann colainn an ioguána suas arís = the iguana's body warms up again
13. ag déanamh bolg le gréin = sunbathing
14. contúirt = danger

Lch 12

Saithe Bóiní Dé = A Swarm of Ladybirds

1. meitีareolaithe = meteorologists
2. i ndeisceart California = in the south of California
3. sna Stáit Aontaithe = in the United States
4. fairtheoir aimsire = weather spotter
5. Ní raibh aon choinne aige leis an rud a chonaic sé = he was stunned by what he saw
6. néal = a cloud
7. an bhóin Dé choinbhéirseach = the convergent ladybird
8. go flúirseach = abundantly
9. lotnайдí = pests
10. imirceach = migrant
11. gann = scarce
12. gleannta = valleys
13. na sléibhte fionnuara = the cool mountains
14. sealstad = diapause
15. ag forbairt = developing
16. párceanna talmhaíochta = agricultural fields
17. ceantair thuaithe = rural areas
18. beireann siad a n-uibheacha = they lay their eggs
19. aimsir bhog thais = mild moist weather
20. blás = bloom

Saithe de chineál eile = A swarm of a different kind

1. plánna lócaistí = plagues of locusts
2. ón mBíobla = from the Bible
3. i gcianaimsir na staire = long ago
4. an Afraic Thoir = East Africa
5. lócaistí gaineamhlaigh = desert locusts
6. Tá gaol ag an lócaistí leis an dreoilín teaspáigh = the locust is related to the grasshopper
7. dála an = like
8. pas = phase
9. feithid aonair = a solitary insect
10. saithí dlúthá = thick swarms
11. an chéim thréadúil = the gregarious phase
12. achair fhada = long distances
13. scriosann siad fásra agus barra = they destroy vegetation and crops
14. an adhaimsir = extreme weather
15. i gCorn na hAfraice = in the Horn of Africa
16. sa Chéinia = in Kenya
17. Eagraíocht Bhia agus Talmhaíochta (FAO) na Náisiún Aontaithe = The United Nation's Food and Agriculture Organisation
18. ciliméadar cearnach = kilometers squared

Lch 12 ar lean

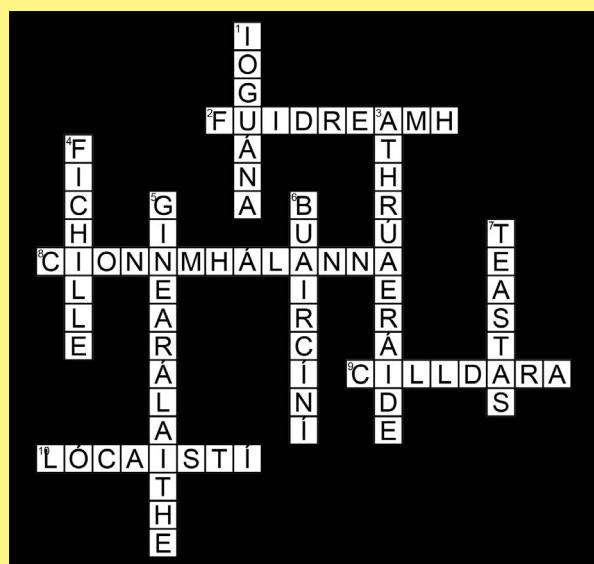
Scoil Náisiúnta ag Rapáil i gcomhair Athrú

Aeráide = A National School Rapping for Climate Change

1. daltaí cumasacha = talented students
2. Caolchoill = Kealkill
3. Beantraí = Bantry
4. amhrán rapcheoil = rap song
5. thaifead siad físeán ceoil = they recorded a music video
6. ceardlann cheoil a reáchtáil GMCBeats = a music workshop that GMCBeats ran
7. an téama = the theme
8. den chéad scoth = top-class

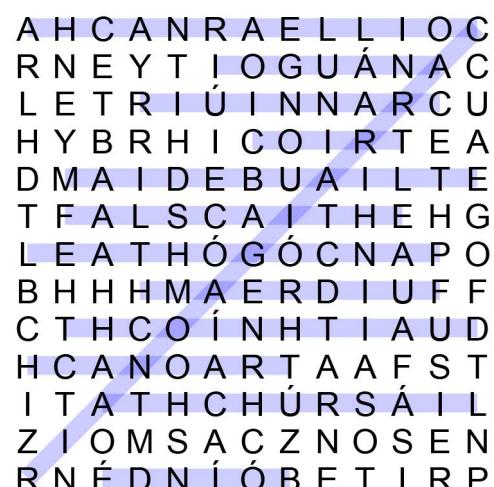
Lch 13

Crosfhocal = Crossword

Lch 14

Cuardach Focal = Word Search

Lch 15

Earrach 2021 = Spring 2021

1. léarscáil = *a map*
2. turas a phleanáil = *to plan a journey*
3. taistéal = *travel*
4. cén fad slí a bheadh i gceist? = *what would the distance be?*
5. is ansa leat = *your favourite*
6. cnuasainm = *collective noun*
7. comhairle = *advice*
8. fáil réidh le = *get rid of*

Gabhann Stáisiún Mara Inis Arcáin buíochas leis na daoine seo a leanas as a gcabhair agus an nuachtáin seo á réiteach: Bord Bia, John Joyce, Michael Ludwig, Dylan Murphy, Eimear Murphy, Jason Murphy, Keelin Murphy, Robbie Murphy, Gill Weyman, Jez Wickens agus Alan D. Wilson.

Láithreán gréasáin Stáisiún Mara Inis Arcáin: www.sherkinmarine.ie

Tá Líon an Dúlra fiorbhuíoch as an tacaíocht fhial a fhaighimid ónár gcuid urraitheoirí.

